

AKK i lärandet – för allas rätt att kommunicera

AKK i lärandet – för allas rätt att kommunicera

© Specialpedagogiska skolmyndigheten, 2015

Ansvarig på SPSM: Anna-Karin Mattiasson-Ewelind

Manus: Malou Nordlöf Ekström, Anna-Karin Mattiasson-Ewelind, Elisabeth Norén, Anna Strömberg med flera.

Omslagsfoto: Joakim Orrvik

Produktion: Tullbergs kommunikationsbyrå

Illustration/foto: Johan Wingborg, Mats Alm, Drago Prvulovic, Daniel Wiktorsson, Kerstin Stickler, Kristoffer Petterson, Joakim Orrvik, Peo Sjöberg.

Tryck: DanagårdLiTHO, 2015.

ISBN: 978-91-28-00576-0, tryckt

978-91-28-00577-7, pdf

Best.nr: 00576

Skrifter, rapporter och metodmaterial kan hämtas som pdf-dokument och beställas på Specialpedagogiska skolmyndighetens webbplats www.spsm.se.

Du kan också beställa dessa i tryckt version eller i alternativt format från order@spsm.se.

Det är också tillåtet att kopiera och citera ur skriften. Ange gärna källan.

Innehåll

Inledning	5
Konventioner, funktionshinderpolitiken och skollagen	7
En kommunikativ lärmiljö	11
Olika AKK-sätt	17
Digitala lärverktyg som kommunikationsstöd i AKK	21
Roller och ansvar	25
Mer om AKK på webbplatsen	30

Inledning

Att kommunicera är en rättighet som alla har, oavsett funktionsförmåga. Som personer behöver vi förutsättningar att uttrycka oss i samspel med andra, oberoende om vi har ett talat språk eller om vi kommunicerar med teckenspråk, kroppskommunikation, bilder, symboler eller tecken som alternativ och kompletterande kommunikation. I styrdokument, lagar och FN-konventioner framgår vad som gäller och de ger oss stöd i arbetet med att utveckla den kommunikativa lärmiljön.

Vad förväntas då av förskolor, skolor och utbildningar för vuxna som ska erbjuda en lärmiljö där alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) ingår som en naturlig del?

Specialpedagogiska skolmyndigheten vill med den här publikationen bidra med grundläggande kunskaper inom AKK-området. Ni som har ansvar för att erbjuda barn, unga och vuxna i behov av AKK en lärmiljö som möjliggör lärande och utveckling ska få stöd av publikationen.

Personer i behov av AKK har individuella behov, förutsättningar och intressen. De är i olika åldrar, men några av dem kan vara på en tidig utvecklingsnivå. Andra kan ha fysiska hinder för att uttrycka sig, samtidigt som de har en intellektuell förmåga att lära sig och utveckla kunskap på samma sätt som sina jämnåriga.

I förskolor, skolor och utbildningar ska alla ha möjligheten att kommunicera och samspela. För att det ska fungera måste personer i omgivningen ha kunskap om AKK och om hur de kan stödja och stärka barns och ungas rätt till kommunikation utifrån olika behov och förutsättningar.

Tillsammans kan vi göra det möjligt att utveckla en kommunikativt tillgänglig lärmiljö.

Greger Bååth

Generaldirektör, Specialpedagogiska skolmyndigheten

Anna-Karin Mattiasson-Ewelind

Samordnare, Specialpedagogiska skolmyndigheten

Konventioner, funktionshinderpolitiken och skollagen

Rätten till kommunikation och stöd tas upp i olika styrdokument som gäller barn, unga och vuxna som vi möter i olika skolformer. För att säkra barns rättigheter och rättigheter för personer med funktionsnedsättning som uttrycks i FN:s konventioner måste vi göra det möjligt för alla att uttrycka sin mening i sin vardag. Ytterst handlar det om allas rätt att kunna bestämma över sina egna liv och att vara delaktiga i samhället.

Rätten att uttrycka sig tas upp i FN:s barnkonvention och FN:s konvention för personer med funktionsnedsättning. Barnkonventionens

artikel 12 har fokus på vilket sätt barnet fått uttrycka sin mening, medan konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, artikel 7, handlar om att säkerställa rätten att fritt uttrycka sina åsikter och att personer erbjuds stöd för att utöva denna rättighet. I artikel 21 lyfts yttrande- och åsiktsfriheten samt rätten till information.

Enligt konventionens artikel 2 innefattar rätten till kommunikation även tillgång till AKK. För att säkerställa det beskriver konventionen i artikel 24 att inlärning av punktskrift, alternativ skrift, kompletterande och alternativa former, medel

och format för kommunikation ska underlättas. Utbildning ska vara ändamålsenlig med hänsyn till individens språk och kommunikationssätt.

Skollagen

Skollagen innehåller en rad paragrafer som tar upp rätten till stöd och möjligheter att utvecklas på likvärdiga villkor.

1 kap. 4§

I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skill-

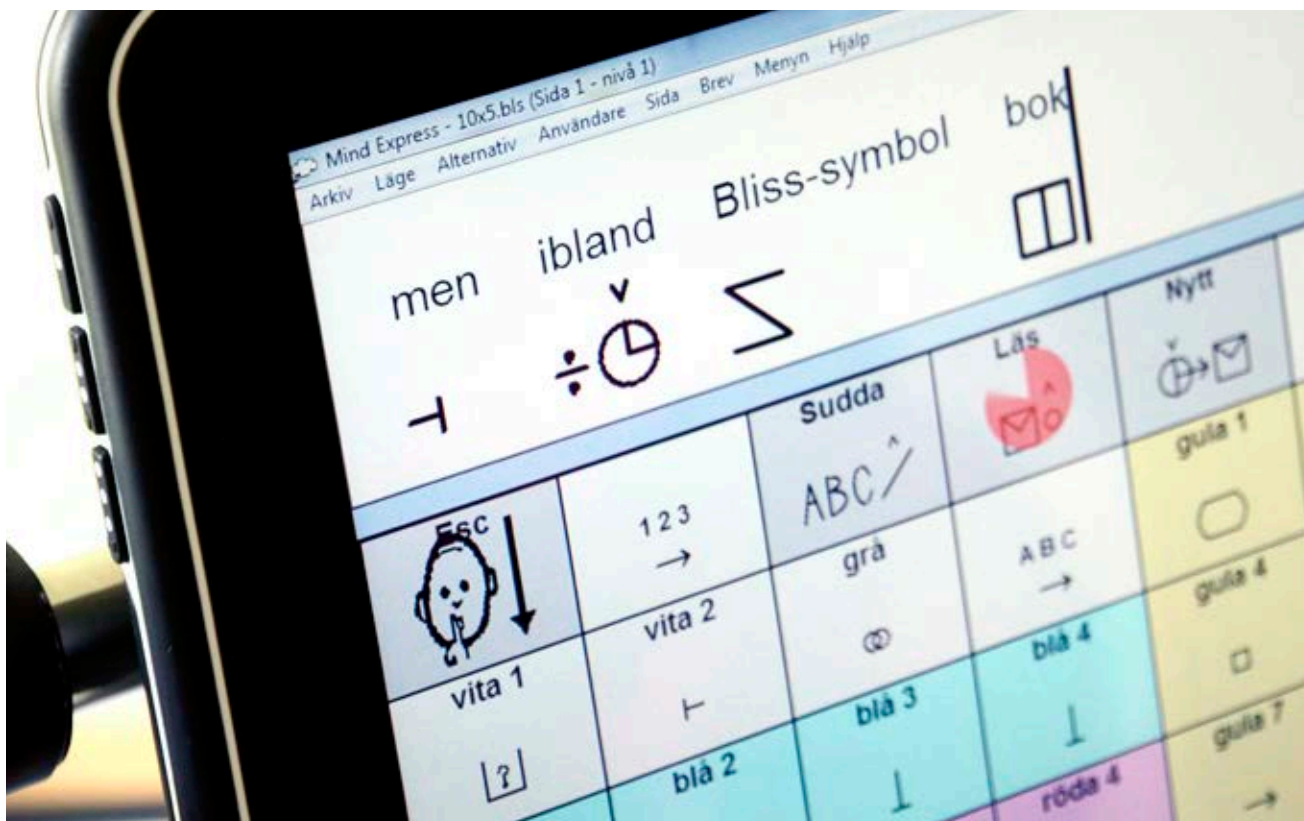
nader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

3 kap. 3§

Alla barn och elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt enligt utbildningens mål.

Läroplanen

Enligt läroplanerna har både förskolan och skolan ett särskilt ansvar för de barn och elever som av olika anledningar har svårigheter att nå

målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla.

Språk, lärande och identitetsutveckling är nära förknippade. Genom möjligheter att samtala, läsa och skriva ska varje barn och elev få utveckla sina möjligheter att kommunicera och få tilltro till sin förmåga att uttrycka sig.

Nytt i lag om diskriminering

Från och med 1 januari 2015 gäller en ny lag som innebär att bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning är grund för diskriminering. Lagen gäller även inom skolområdet.

Strategi för funktionshinderpolitiken 2011–2016

Regeringen har tagit fram en långsiktig strategi för funktionshinderpolitiken som syftar till att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Den lyfter vikten av att förebygga och bekämpa diskriminering samt att skapa förutsättningar för självständighet och självbestämmande. Strategin har starka kopplingar till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och konventionen för barnets rättigheter.

En kommunikativ lärmiljö

Lärmiljön ska ge goda förutsättningar och möjligheter till kommunikation för alla. I en kommunikativ miljö ska det finnas förutsättningar att förstå andras kommunikation och uttrycka sina tankar.

Att kommunicera med AKK

Barn, unga och vuxna som har behov av AKK kan ha olika former av funktionsnedsättningar. Behovet av stöd i kommunikation kan variera och förändras i ett livsperspektiv. Det kan också variera beroende på situation och sammanhang.

Målgruppen kan delas in i tre funktionella huvudgrupper enligt von Tetzchner & Hygum Jensen (1996).

Personer i behov av:

- **AKK som uttrycksmedel** – enbart för att kunna uttrycka sig
- **AKK som komplement** – för att förstå och eller uttrycka sig
- **AKK som alternativ** – för att förstå och uttrycka sig.

Enligt Heister Trygg & Andersson (2009) kan kommunikation med AKK beskrivas utifrån BRO-modellen som förtydligar kommunikationens beroende av:

- Barnet, eleven eller den vuxne med funktionsnedsättning som är den insatserna utgår ifrån
- Redskapen som behövs för att uttrycka och förstå; symboler, tecken, hjälpmedel
- Omgivningen eller nätverket runt personen.

Omgivningen har ansvaret för att personen i behov av AKK ges möjlighet att utveckla hela sin kommunikativa kompetens. I det arbetet krävs kunskap, tid och engagemang.

Omgivningens betydelse

Hur kommunikationen fungerar för den som är i behov av AKK avgörs av omgivningens förhållningssätt och förväntningar samt av tillgången till olika kommunikationssätt. Det måste finnas

förståelse för att det kräver tid och tålmod att kommunicera med bilder, tecken, kroppsrörelser eller annan form av AKK.

Kommunikationen bygger på att personer i omgivningen har kunskap om och kan använda de olika kommunikationssätten som personen i behov av AKK har. Som pedagog handlar det om att tänka igenom hur lärande och kommunikation ska fungera kopplat till personens lärande och utveckling med AKK.

Att vara förebild i kommunikationen

När vi samspelar ska vi alltid använda tal tillsammans med AKK. Genom att använda flera kommunikationssätt förstärks kommunikation och förståelse. Vi som samspelar är en förebild som personen kan imitera. Det stimulerar också språkförståelsen. Både erfarenhet och forskning visar att AKK stödjer utvecklingen av tal. Som förebild och samtalspartner måste vi ge tid, invänta och förvänta svar samt tolka och bekräfta.

Tänk på att:

- det går alltid att kommunicera
- förvänta dig kommunikation
- alla beteenden har en mening, även om vi inte förstår dem just då
- visa respekt för den du möter
- vara medveten om att du själv påverkar den du möter.

Samspel och kommunikation med AKK

Kommunikation är en förmåga som växer fram i samspelen mellan personen och omgivningen. I detta samspel lär sig personen att exempelvis ta kommunikativa initiativ och visa sina avsikter. När en person har en eller flera funktionsnedsättningar kan olika mekanismer i denna process påverkas. Det kan visa sig genom att personen inte ger förväntade signaler. Hur samspel och kommunikation utvecklas beror till stor del på hur omgivningen tolkar och svarar på personens kommunikation.

Vi lär in AKK och talat språk på samma sätt. Därför ska vi erbjuda tecken, föremål, bilder, symboler eller talande hjälpmedel på samma sätt som vi använder ord. Alla behöver ”språkbada” i de språk som de förväntas utveckla. Personer som har behov av kommunikationsstöd måste få många erfarenheter av att se omgivningen använda AKK, innan de själva kan förväntas börja använda AKK.

Små barn behöver få tillgång till AKK så tidigt som möjligt. Men det är aldrig för sent att erbjuda stöd i kommunikationen, oavsett ålder. Vi använder, upprepar och visar på något konkret och börjar i vardagens aktiviteter.

För att uppfatta och tolka andras kommunikation krävs att flera sinnen och förmågor samverkar, till exempel syn, hörsel, minne och språk. Vi behöver tänka på att använda kommunikationssätt utifrån ord och begrepp som är relevanta för personen i förhållande till intresse, ålder och språkutveckling.

I kommunikation med AKK används olika kommunikationssätt beroende på situation och sammanhang. Ibland fungerar det bäst med tecken, medan det blir bäst med bilder vid andra tillfällen. Ofta behövs en kombination av olika kommunikationssätt och talande hjälpmedel. AKK behövs för att bygga språk, både för att uttrycka sig och för att förstå vad andra uttrycker.

Tid för samspel

När vi använder AKK i samspel och kommunikation behöver vi i omgivningen vara uppmärksamma, lyhörda och ge extra mycket tid. Vi behöver ge tid och möjlighet att uttrycka sig eller att förstå och för de flesta behövs en kombination av båda delarna. Uppmuntra samspel och kommunikation genom att se alla uttryck som möjlig kommunikation. När vi kommunicerar uppfattar vi signaler och försöker tolka vad de betyder. Det handlar om att vara lyhörd och uppmärksam för signaler som ibland är svåra att upptäcka. Vi sänder signaler medvetet och omedvetet. När andra människor tolkar signaler och reagerar och ger respons med ord, gester, tecken, bilder

stimuleras samspelet. När vi kommunicerar och samtalar med stöd av AKK uppmärksammas och uppmuntras all kommunikation. Omgivningen behöver vänta och ge många tillfällen till turtagning för att uppmuntra ett aktivt samspel mellan de som kommunicerar.

Det finns både syften och drivkrafter bakom kommunikation, till exempel att uttrycka behov och önskemål, få och ge information, samtala, småprata och uttrycka social närhet. Om vi i omgivningen uppfattar personens omedvetna, spontana handlingar, tolkar dessa, ger dem betydelse skapar vi kommunikation. Det gör vi genom att titta och lyssna, vänta och förvänta samt tolka och bekräfta.

I en kommunikativ miljö:

- är kommunikation i centrum hela dagen, i alla aktiviteter och situationer
- finns attraktiva föremål tillgängliga som kan locka till samspel
- ges rikligt med tillfällen till turtagning: frågande och svarande.

Våga pröva och var kreativ och ha roligt! (fritt ur Heister Trygg, 2012)

AKK och flerspråkighet

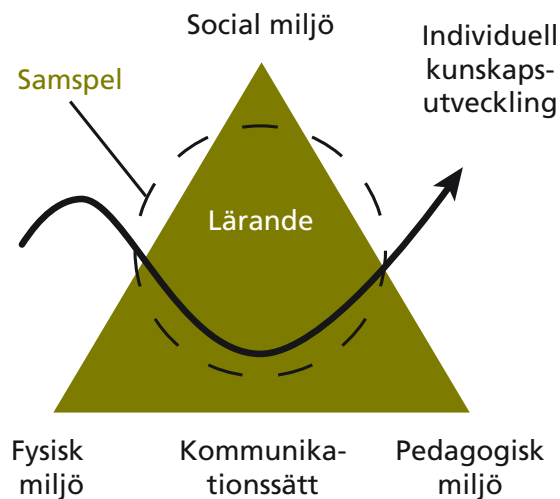
När det finns flera olika språk i barnets, elevens eller den vuxnes omgivning är familjens kommunikation särskilt viktig. Då kan tecken, bilder och talande hjälpmedel fungera som en bro mellan språken. Om tecken och bilder används tillsammans med modersmålet i hemmet och samma kommunikationssätt används av personal i förskola, skola och i andra sammanhang kan det ge stöd i att bygga språk.

Det har visat sig att användningen av svenska tecken tillsammans med modersmålet underlättas om man från början lär sig tecknen på modersmålet.

AKK i ett livsperspektiv

Språkutveckling med AKK måste ses i ett livsperspektiv där målet är att kunna vara delaktig och göra egna val. Kommunikationsstödet ska utgå från personens behov, intressen och förutsättningar i ett längre perspektiv. I takt med att personen utvecklar sin kommunikation och sitt språk måste det finnas tillgång till nya ord, begrepp och redskap för kommunikation och lärande.

Metodiken måste vara flexibel och läro-medel och teknik ska vara anpassade till de behov som finns. Dessutom måste pedagogen ha kunskap om och kunna hantera de kommunikationshjälpmedel som används så att de fungerar som stöd i lärandet.

SPSM 2013

Utveckla tillgänglig lärmiljö

Att utveckla en tillgänglig lärmiljö handlar om att ta hänsyn till allas behov av en fungerande vardag med utgångspunkt från förutsättningar för lärande, det vill säga social, pedagogisk och fysisk miljö. För personer som är i behov av AKK innebär tillgänglighet en lärmiljö där omgivningen anpassar kommunikationen för att alla ska kunna vara delaktiga.

Olika AKK-sätt

Det finns olika former av alternativ och kompletterande kommunikation (AKK). De används olika, beroende på förutsättningar, behov och situation. Vi använder ofta flera olika AKK-sätt med en kombination av kroppskommunikation, tecken, föremål, bilder, symboler och talande hjälpmedel.

Multimodal kommunikation

De flesta som använder AKK kan behöva olika kommunikationssätt som kompletterar varandra. Det kallas multimodal kommunikation. Personen har ofta

ett primärt kommunikationssätt som kombineras med andra vid behov.

Kommunikation med signaler, gester och tecken

I kommunikation med mimik, ljud, gester och tecken är vi oberoende av hjälpmedel. Tecken som AKK, även kallat TAKK, är ett kommunikationssätt där

tecken och tal används parallellt.

Personer som använder kommunikation med signaler, gester och tecken har skilda förutsättningar och behov. Det kan handla om personer som:

- är helt beroende av en omgivning som ser och känner igen det eleven uttrycker med sin kropp
- har viss förmåga till avsiktlig kommunikation och där omgivningen avläser signaler och gester
- har motoriska och språkliga förutsättningar och där omgivningen använder tecken systematiskt för att bygga språk
- har motoriska svårigheter och även använder föremål, bilder, symboler och talande hjälpmedel.

Naturliga reaktioner

När kommunikationen är oavsiktlig kallar vi det naturliga reaktioner. Det kan till exempel vara att en person rycker till vid höga ljud. För personer som befinner sig i en tidig kommunikativ utveckling är omgivningen mycket viktig. Genom att omgivningen avläser och bekräftar kroppsliga reaktioner för hunger, törst, rädsla, smärta, glädje går budskapet fram.

När omgivningen tolkar en naturlig reaktion på samma sätt under en längre tid, kan den utvecklas till en kommunikativ signal. På så sätt får personen stöd att uttrycka sig på ett mer medvetet sätt.

Signaler och gester

Vi sänder ut signaler, exempelvis genom mimik och ljud för att uttrycka behov och önskemål. Vi som finns runt personen läser av och

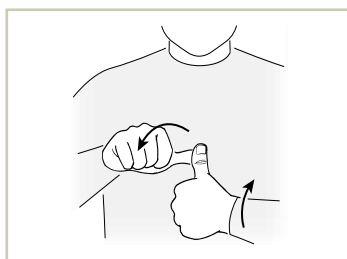
bekräftar uttrycken som kommunikation och ger dem betydelse.

Personer som befinner sig på en tidig kommunikativ nivå kommunicerar oftast kring vad som sker här och nu.

Signaler kan användas för att påverka andra, exempelvis göra ljud eller använda blicken för att få uppmärksamhet. Det är en medveten handling där signalen uttrycks för att förmedla något som jag vill, som äta, gå ut eller lyssna på musik. Genom kroppsrörelser kan en person visa vad han eller hon känner.

Gester är kroppsrörelser som har ett visst syfte: att peka, visa med händer eller skaka på huvudet kan vara olika sätt att visa vad man vill eller känner. I samspel och lek tittar vi på varandra, och på något intressant och sedan på varandra igen. När personen har utvecklat denna förmåga, med så kallad delad uppmärksamhet, kan hen följa andras pekgeste och blickar.

Tecken som AKK

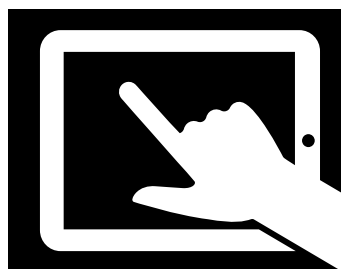
Tecken som AKK (TAKK) förstärker och tydliggör de talade orden och stödjer kommunikationen. När vi kompletterar vårt tal med tecken

främjar vi personens språkförståelse och språkutveckling. Det används som stöd för både förståelse

och uttryck av språk. Tecknen lånas från det svenska teckenspråket.

Behov av TAKK kan vara övergående, innan personen utvecklat talat språk eller teckenspråk. Det kan behövas som stöd en längre tid, eller kan vara ett livslångt kommunikationsätt, för att förstå och göra sig förstådd.

Kommunikation med föremål, bilder och symboler

I kommunikation med föremål, bilder, symboler och talande hjälpmedel behöver vi olika redskap för att underlätta och utveckla kommunikation och

språk. Personen kan peka med sin hand, pannpinne, lampa eller med andra styrsätt, till exempel på bilder eller helords- och bokstavskartor.

Föremål, bilder och symboler ger ett tydligt visuellt stöd för att kommunicera och bygga språk. Det kan även fungera som underlag för samtal, till att återuppleva händelser och som minnesstöd. Att peka och prata med kända föremål, bilder, symboler eller ord inom räckhåll underlättar och stimulerar kommunikationen. Vid synnedläggning kan föremål, ljud eller taktila bilder vara ett stöd i kommunikation.

Personens kommunikationshjälpmedel behöver finnas till hands i alla situationer. Det kan till exempel vara en kommunikationskarta eller en pekplatta med bilder, symboler eller filmer som används för att prata om vad som har hänt och vad som ska hända.

Val av bilder för kommunikation

Inför valet av bilder för kommunikation och stöd i samspel är det viktigt att utgå från behov

och förutsättningar hos den som ska använda bilderna. Reflektera över syftet. I vilka sammanhang behöver personen AKK? Kan personen till exempel beställa mat på restaurang, samtala med vänner eller kommunicera i sociala medier? Handlar det om att kunna orientera sig i miljön, strukturera tiden, kommunicera med enstaka bilder eller att ha tillgång till en kommunikationskarta med bilder? Frågorna kan lyftas i samverkan med vårdnadshavare, ansvarig logoped och specialpedagog.

Bilder kan ha olika funktioner. Exempelvis kan ett foto visa en specifik sak, plats, person eller aktivitet. För att bilden ska förstås utanför den närmaste kretsen behövs en text som förtydligar vad fotot visar och som kan läsas upp av ett talande hjälpmedel. Andra bilder kan vara generella och används på samma sätt som ett ord. Ljudbilder kan fungera på motsvarande

sätt i miljön för personer med synnedsättning. Inspelade ljud från egna upplevelser kan vara till hjälp för att känna igen, minnas och återuppleva händelser.

För att bildkommunikationen ska bli funktionell är det viktigt att det finns bildstöd i alla miljöer.

Att fundera kring i arbetslag och nätverk:

- Vilka förutsättningar finns för att använda olika AKK-sätt?
- Har personen fått vara delaktig i att välja AKK-sätt?
- Finns det möjligheter att utveckla självständig kommunikation?
- Finns det ett långsiktigt perspektiv från barn till vuxen?

Digitala lärverktyg som kommunikationsstöd i AKK

Digitala lärverktyg som dator, pekplatta, smarta telefoner eller talande hjälpmedel underlättar i kommunikation med AKK. De kan göra skillnad i förutsättningarna att kommunicera, både för den som är i behov av AKK och personer i omgivningen. En pekplatta kan exempelvis underlätta ett självständigt samspel när vi kan peka och prata om bilder eller foton. När digitala lärverktyg ingår

som en naturlig del i förskolan och skolan, oberoende av behov och funktionsförmåga bidrar det dessutom till likvärdighet och delaktighet.

Välja digitala verktyg

Pekplattor och andra digitala verktyg används numera i de flesta förskolor, skolor och utbild-

ningar för vuxna. För att tekniken ska bidra till lärande och kommunikation måste valet göras utifrån kunskap om varje persons behov. Ta reda på om det fungerar att använda och anpassa de program och funktioner som passar bäst för personen i behov av AKK.

Verktyg som pekplattor är flexibla utifrån situation och behov. De kan bland annat fungera som talapparat, kamera, videokamera, diktafon, komihåg, schema, dagbok och kommunikationskarta. Men en pekplatta är alltid ett komplement till pratkartor, symbolkartor eller bildkommunikation, som också ersätter eller kompletterar talat språk eller teckenspråk.

Välja bilder, symboler, tal och ljud

Digitala bilder och ljud som väljs måste vara begripliga och meningsfulla för personen som ska använda dem. Utgå ifrån personens intresse och att det måste vara enkelt och lustfyllt för personen att kommunicera. Om personen redan använder system med bilder eller symboler på exempelvis kommunikationskartor eller pratkartor ska de även finnas tillgängliga digitalt.

Fotografier, tecknade bilder och filmer i digital form kan användas för att symbolisera personer, föremål och aktiviteter. De kan ge möjlighet att återuppleva händelser och situationer.

Ljudbilder, med inspelat ljud som man skapar tillsammans kan vara ett alternativ när personen inte kan se bilden man pratar om. Att lyssna på ljudbilder tillsammans kan jämföras med att titta på foton.

Det är viktigt att personen har tillgång till funktionsord som ja, nej eller vet inte. Det samma gäller frågeord, ord för förfluten tid och framtid för att kunna berätta och skoja.

Så fungerar de digitala lärverktygen

Dator

För dator finns ett stort utbud av programvaror inom AKK. Datorn kan användas med ett flertal styrsätt som joystick, kontaktstyrning, ögonstyrning med mera. En stationär dator begränsar användandet, jämfört med en bärbar dator som kan tas med. Tillgång till teknisk support är viktig. Datorn kan användas tillsammans med en interaktiv tavla. Exempel: PC, Mac.

Pekplatta

En pekplatta används först och främst för fingerstyrning, men till vissa appar kan kontaktstyrning användas. Det finns ett stort antal appar för AKK, till exempel för kognition och kommunikation. Priserna är lägre än för motsvarande datorprogram. Symboler och bilder sparas lokalt. De kommunikationskartor som skapas i pekplattan kan ibland föras över till en annan pekplatta. Den är lätt, energisnål och klarar av att hantera stora mängder kommunikationskartor. Exempel: Android, Ipad.

Pratapparat

Pratapparatens huvudsakliga funktion är att läsa upp inspelat tal. Användaren trycker på en eller flera kontakter med eller utan bild och får ett eller flera meddelanden uppläst. Den är lämplig för kortare instruktioner och kommunikationskartor med ett begränsat antal bilder. Exempel: Big Mac, GoTalk

Smart mobiltelefon

Att använda en smart mobiltelefon som digitala lärverktyg förutsätter god motorik och syn. Den är lätt och enkel att ta med sig, tidsenlig och modern. Kostnaden varierar beroende på typ av abonnemang. Det finns ett stort utbud av appar och stora möjligheter för anpassning. Exempel: Android, Iphone.

Liggande interaktiv tavla

En liggande interaktiv tavla, till exempel en Flexiboard är ett alternativ till datorns tangentbord. Den består av en tryckkänslig platta med plats för olika underlägg i A3-format. Utseendet på underläggen, storlek och antal funktioner bestäms med medföljande programvara. En Flexiboard kan användas till alla program som kan styras från ett tangentbord. Talsyntes kan användas, men bilder eller symboler följer inte med. Exempel: Flexiboard.

Målmedveten satsning

Formulera mål för hur de digitala verktygen ska användas och för hur de ska stödja elevens kommunikation och lärande. Vad behöver fungera för att personal, barn, elever eller vuxna ska kunna använda tekniken som stöd i kommunikationen? Vilka är de avgörande faktorerna för att kunna

utveckla tillgängliga lärsituationer med stöd av digitala lärvverktyg?

Fundera även på hur organisationen kan utformas för att ge förutsättningar för de som använder tekniken. Det behövs samverkan mellan det tekniska stödet och den pedagogiska verksamheten om de digitala lärvverktygen och AKK.

Roller och ansvar

Alla behöver samverka för att personen i behov av AKK ska ges möjlighet att utveckla hela sin kommunikativa kompetens. I det arbetet krävs kunskap, tid och engagemang. Roller och ansvar måste vara tydliga för att den som kommunicerar med AKK ska erbjudas likvärdig utbildning.

Allt stöd i alla undervisningssituationer baseras på den enskilda personens behov. Att skapa en god kommunikativ lärmiljö som fungerar för alla barn, elever och vuxna börjar därför redan i planeringen. Rektorer, förskolechefer, pedagoger, assistenter, specialpedagoger och logopedier har olika roller och ansvar. Det är nödvändigt att det finns tid för dialog mellan yrkesgrupper. Ofta behövs dessutom regelbunden samverkan med olika aktörer inom kommun, landsting och stat för att tydliggöra roller och ansvar i nätverket runt personen.

Rektor och förskolechef

Rektor och förskolechef har ansvar för att organisera lärmiljön och fördela resurser inom enheten efter barnens och elevernas olika förutsättningar och behov.

I en tillgänglig kommunikativ lärmiljö behövs:

- personal med kunskaper och kompetens om AKK
- tillgång till kommunikationsredskap i alla situationer
- teknik och förutsättningar att använda den
- möjligheter till delaktighet och kommunikation med kamrater.

Rektor och förskolechef har även ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter.

Samverkan mellan olika aktörer som ger stöd är betydelsefullt för barnets, elevens eller den vuxnes utveckling och lärande. Därför behöver förskolan och skolan avsätta tid för samverkansmöten tillsammans med andra i nätverket.

Om skolan misstänker att en elev kan vara i behov av särskilt stöd är rektor ansvarig för att utreda varför eleven har svårigheter i skolsituationen och vilka elevens behov av stöd är.

I förskolan är förskolechefen ansvarig för att barn i behov av särskilt stöd ges det stöd de behöver. Här är det förskolechefen och arbetslaget som har rollen att bedöma hur verksamheten ska utformas för att ge stöd samt följa upp och utvärdera stödinsatserna. Utformningen ska ske i samråd med barnets vårdnadshavare.

I vuxenutbildningen ska undervisningen anpassas utifrån personens behov och förutsättningar. Stöd i form av studievägledare och specialpedagogisk kompetens kan variera beroende på att det kan finnas olika utbildningsanordnare i kommunerna.

Elevhälsa

Elevhälsan ska arbeta förebyggande och hälsofrämjande och stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål. Det arbetet underlättas om elevhälsan finns nära verksamheten, det vill säga är tillgänglig både för personal och elever. Elevhälsan kan även vara ett stöd i arbetet med att skapa en tillgänglig lärmiljö som bidrar till delaktighet för alla. Elevhälsans personal har en central roll i att ge vägledning och samordna stöd till individen. Det kan gälla planering av extra anpassningar, individuella utvecklingsplaner, åtgärdsprogram och användandet av olika AKK-sätt.

Personal med specialpedagogisk kompetens och den samlade elevhälsans kompetens måste finnas med i ett tidigt skede. I organisationen är de en viktig resurs för att stödja lärarnas arbete med att ge elever ledning, stimulans och extra anpassningar. De kan vara ett stöd i att se och undanröja hinder i olika lärmiljöer. Den specialpedagogiska kompetensen har till exempel kännedom om vilka digitala lärverktyg som finns tillgängliga på skolan.

Pedagog

Pedagogen behöver kunskap för att ge barn, elever och vuxna i behov av AKK den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling.

För att kunna ta hänsyn till och göra extra anpassningar utifrån olika förutsättningar och

behov i lärandet är det viktigt att pedagogen skaffar sig kunskap om varje elev. Det kan handla om att ge extra tid och att även ge möjlighet och tid att träna vissa moment oftare, under längre tid och på andra sätt. Schema, instruktioner och uppgifter kan förtydligas med bilder, tecken och text. Anpassade läromedel och tillgång till digital teknik ökar tillgängligheten. De lärverktyg som används ska bidra till att alla har möjlighet att kommunicera.

Barnet, eleven eller den vuxne ska ges möjligheter att uttrycka sina åsikter i de frågor som rör henne eller honom. Fundera även över vilket stöd kamraterna behöver för att kunna vara delaktiga tillsammans med den som är i behov av AKK. Extra anpassningar behövs såväl i undervisningen som i andra lärmiljöer, till exempel lek- och rastaktiviteter, skolbarns-

omsorg, praktik och arbetsplatsförlagt lärande.

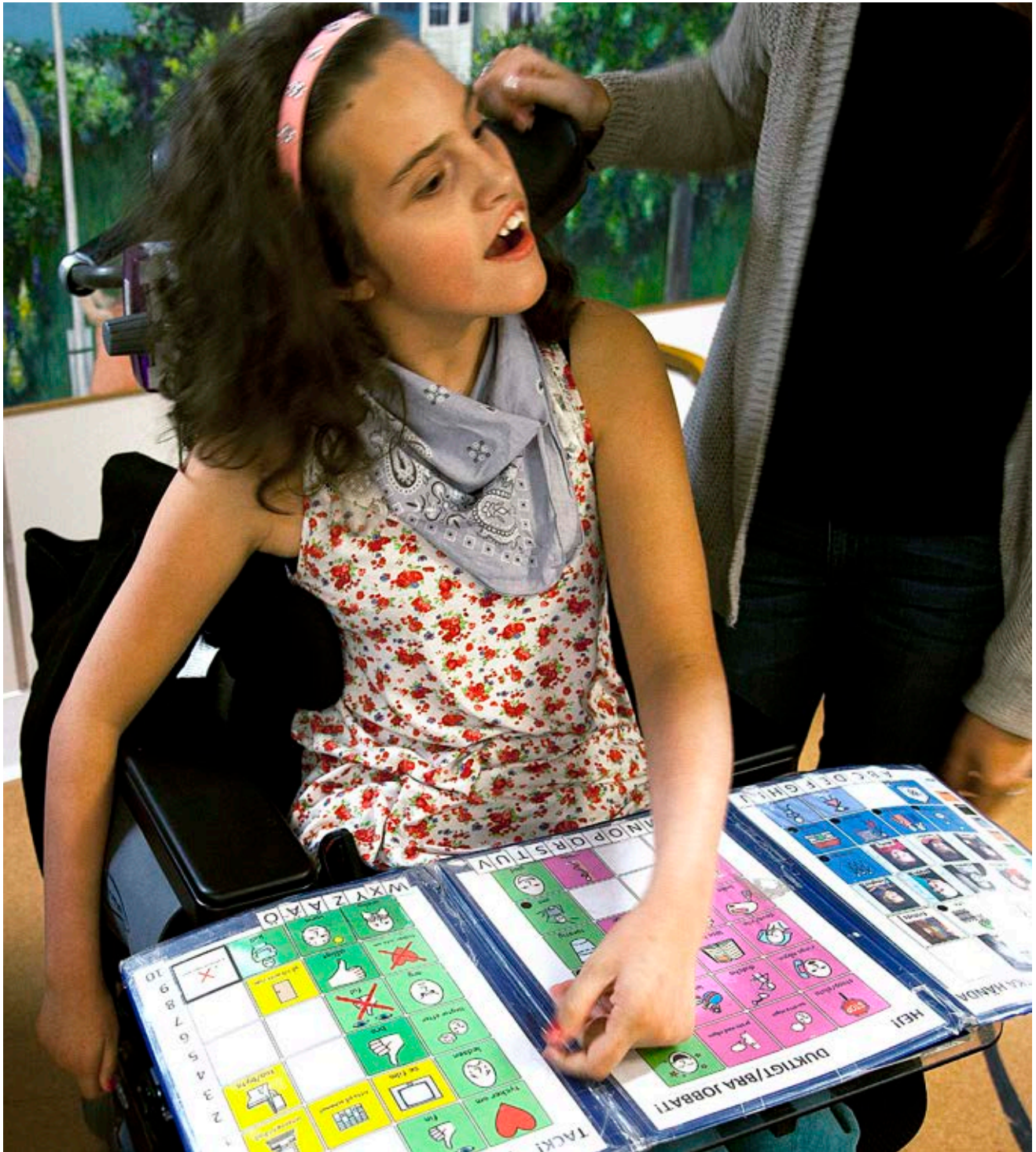
Pedagogerna behöver erbjuda alternativa vägar för att eleverna ska kunna redovisa och bli bedömda för sina kunskaper.

Assistent

Assistenten behöver utbildning, bland annat om de kommunikationssätt som används, för att kunna ge stöd på ett sätt som bidrar till barnet, elevens och den vuxnes lärande och kommunikativa utveckling. Det behövs även tid för planering tillsammans med den pedagog som är ansvarig för lärandet. Om pedagoger och assistenter får specialpedagogisk handledning tillsammans ger det möjligheter att reflektera kring lärmiljö, roller och ansvarsfördelning.

Nätverk och samverkan

Förskola och skola behöver samverka med andra aktörer. Personer i behov av AKK och deras vårdnadshavare har ofta ett nätverk av personer som ger stöd. Det kan till exempel vara landstingets logopedier och habilitering, kommunens LSS-handläggare och andra som har särskild kunskap om personens behov och möjligheter till utveckling. Erfarenhetsutbyte och samverkan har betydelse för att stödet ska fungera för personen i förskola, skola och andra situationer i ett livslångt perspektiv. Här är samverkan med personen själv och vårdnadshavarna avgörande, eftersom de har bäst kännedom om vilka AKK-sätt som motsvarar behoven i olika kommunikativa situationer. Och för att kunskap och kommunikationssätt inte ska stanna i förskola och skola.

Mer om AKK på webbplatsen

På Specialpedagogiska skolmyndighetens webbplats finns information om alternativ och kompletterande kommunikation (AKK), läromedel, alternativa verktyg, tillgänglighet, fortbildning och annat som berör förskolor, skolor och vuxenutbildning. Där finns bland annat ett värderingsverktyg för tillgänglighet, som kan användas av förskolor och skolor för att kartlägga och utveckla tillgängligheten i den egna verksamheten.

Läs mer på www.spsm.se.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) arbetar för att barn, unga och vuxna oavsett funktionsförmåga ska få förutsättningar att nå målen för sin utbildning. Det gör vi genom specialpedagogiskt stöd, undervisning i specialskolor, tillgängliga läromedel och statsbidrag. Den kompetens vi erbjuder kompletterar kommunernas och skolornas egna resurser. Läs mer på vår webbplats www.spsm.se.

Alla har rätt att kommunicera! Oberoende av hur vi kommunicerar är det ett behov som alla har och en förutsättning för lärande.

I den här skriften ger vi en grundläggande kunskap om alternativ och kompletterande kommunikation (AKK). Den kan fungera som stöd och inspiration för att utveckla lärmiljön, i olika skolformer. Målet är att lärande och utveckling ska göras möjligt för personer som behöver kommunikationsstöd.

ISBN 978-91-28-00576-0, tryckt
978-91-28-00577-7, pdf

Best.nr 00576